

VIIPURIN SUOMALAISEN
KIRJALLISUUSSEURAN
toimitteita

5

Helsinki 1982

ISBN 951-95402-4-5 (osa 5)

Helsingin Paino Oy

Erkki Rautvuori

Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran vaiheita¹

Syntyvaiheet

Jos voisimme siirtyä ajassa 136 vuotta taaksepäin, joutuisimme J. W. Snellmannin aikaan ja keskelle kansallisen herätyksen aikakautta. Snellmannin aatteet ja ideat sinkoilivat ympäri Suomen maata ja eräs hänen heittämänsä siemen näyttää tavanneen otollisen maaperän Viipurissa, jossa tällöin sai alkunsa Viipurin Suomalainen Kirjallisuusseura. Saadaksemme paremman käsityksen tästä maaperästä meidän on tarkemmin perehdyttävä sen ajan Viipuriin. Kaupungissa oli tuolloin 4400 asukasta ja lisäksi lähes 2000 miestä venäläistä sotaväkeä. Viipuri oli v. 1812 tapahtuneen Vanhan Suomen yhdistämisessä tullut jälleen muun Suomen yhteyteen, mutta vielä kysymyksessä olevana aikana sitä voitiin pitää Pietarin takamailla sijaitsevana entisenä rajakaupunkina, jonka kulttuuriyhteydet muuhun Suomeen alkoivat vasta vähitellen vahvistua. Tämä tapahtui ripeimmin juuri 1840-luvulla, jolloin Viipurin talouselämä heräsi pitkästä lamakaudestaan. Huolimatta monikielisyydestään kaupunki oli kautta aikojen ollut kielirauhan kaupunki. Neljä kotikieltä – suomi, ruotsi, saksa ja venäjä – viihtyivät hyvin rinnakkain ja erityisesti on mainittava, että suomi oli se kieli, jota kaikki viipurilaiset osasivat tai ainakin ymmärsivät. Snellmannin Saima-lehteä luettiin ahkerasti kansallisesti valveutuneen sivistyneistön piirissä.

Eipä ole siten kummeksuttavaa, että muutamien suomen kielen ystävien kesken ”oli puheeksi tullut ehkä täälläkin ruveta kokoamaan yhtä mieltä pitäviä yksin ja yhteisiin neuvoihin ja kokeisiin rakasta äitinkieltä nykyisen halvennuksen tilasta suurempaan ansaittuun kunniaan saattaaksensa”, kuten voidaan Kirjallisuusseuran ensimmäisestä vuosikertomuksesta lukea. Asia kypsyi sitten niin pitkälle, että syyskuun 7 p:nä 1845 joukko ”suomen kielen lempijöitä” kokoontui kaupungin ruotsinkielisen kimnaasin opettajan huoneeseen perustamaan Viipurin Suomalaista Kirjallisuuden Seuraa (kuten nimi silloin kuului) pitäen esikuvana vanhempaa veljeä eli v. 1831 Helsingissä perustettua Suomalaisen Kirjallisuuden Seuraa. Perustamisasiakirjan on allekirjoittanut 15 henkilöä, joista yhden nimikirjoitusta ei ole pystytty jälkikäteen tunnistamaan eikä hänestä ole muutakaan tietä saatu selvyttä. Ketkä olivat muut 14 perustajajäsentä? Heistä huomattavin oli ensimmäinen allekirjoittaja Jac. Judén, väsymätön suomalaisuusmies ja kir-

¹ Esitelmä Torkkelin Killan vuosikokouksessa 28.3.1981

jailija, siihen aikaan jo eläkkeellä ollut kaupunginsihteeri Jaakko Juteini. Tästä kuuluisasta ensimmäisen kansallislaulun ”Arvon mekin ansaitsemme” sepittäjästä kuulumme esitelmän Torkkelin Killan järjestämässä Studia Generaliassa (1981). Toinen Kirjallisuusseuran kannalta tärkeä henkilö oli Adam Wilke, suurlahjoittaja, jonka lahjoitus muodostaa Seuran talouden perustan aina nykyhetkeen saakka. Ammatiltaan hän oli vaatimattomasti toiminimi Hackmanin kirjanpitäjä, mutta samalla hän oli itsenäinen yrittäjä puutavara-alalla ja innokas suomalaisuusmies, joka pystyi elämässään hankkimaan melkoisen omaisuuden. Herastuomari ja innokas kansanvalistusmies Adam Paunonen on ainoa, joka tässä joukossa edustaa rahvaanmiestä. Kaksi allekirjoittajaa olivat Keldán-veljekset, joista nimeuvoxen arvonimen saanut Andreas oli postivirkamies, mutta kutsuttiin usein nimellä ”litteratöör”, koska hän oli paikallislehtien ahkera avustaja ja kirjallisuutta harrastava kulttuurihenkilö. Nuorempi veli Abraham oli tuon ajan Viipurin ainoa suomenkielinen suurliikemies, jonka avokätisyys pelasti myöhemmin Seuran monesta taloudellisesta vaikeudesta. Liikemiesten joukkoon kuului myös varakas tehtailija A. C. Häggberg.

Muut 8 allekirjoittajaa olivat ruotsinkielisen kimnaasin lehtoreita tai opettajia. Heidän joukostaan on mainittava kimnaasin mahtava rehtori M. E. Alopeaus ja raittiusliikkeen esitaistelija lehtori C. W. Ahrenberg, jonka poika arkkitehti ja kirjailija Jac. Ahrenberg oli vuosisadan vaihteen eräs tunnetuimpia viipurilaisia. Lehtori H. Const. Corander suoritti suomen kielen tutkinnon ennen eroamistaan yliopiston kirjoista ja myöhemmin kirjoitti yliopiston historian ensimmäisen suomenkielisen dosentinväitöskirjan v. 1859. (”Suomalaisten nimukka- ja lausukka- (eli tähdikkö-) sanojen jakaantumisesta taivutuksen suhteen”). Vielä on erikseen mainittava kimnaasinapulainen K. H. J. Ingnatius, Seuran ensimmäinen sihteeri. Erään myöhäisemmän muistelijan mukaan hän olisi ollut Seuran perustamishankkeen varsinainen alkuunpanija. Allekirjoittajia tarkasteltaessa voidaan huomata heidän jakaantuvan kahdeksi selvästi erottuvaksi ammattiryhmäksi: viipurilaiset liikemiehet ja ruotsalaisen kimnaasin opettajat. Nykyajan ihmisestä tuntuukin merkilliseltä, että ruotsalaisen kimnaasin opettajakunta oli todellinen suomalaisuustaistelijoiden etujoukko Itä-Suomessa. Viipurilaisen Osakunnan toisen osan kirjoittajan mukaan ruotsinkielinen lukio oli ”todella suomalainen koulu” ja lukion opettajat olivat niin innokkaita suomalaisia, että luultavasti missään ei ole tavattavissa suomalaisempaa opettajakuntaa.

Seura päätti, että kaikki ne, jotka liittyvät jäseneksi ja maksavat jäsenmaksunsa ennen lokakuun 12 p:nä pidettävää kokousta, oli katsottava Seuran perustajajäseniksi. Tällaisia jäseniä tulikin mukaan 13 henkilöä. Tästä ryhmästä voidaan mainita pari nimeä: hovioikeuden asessori, tähtimies J. E. Bergbom, josta tuli seuran ensimmäinen esimies. Hän oli suomalaisen teat-

terin perustajan Kaarlo Bergbomin isä ja titteli tähtimies tarkoittaa, että hän oli saanut jonkin ritarikunnan ritarimerkin. Toisena mainittakoon varamaanmittari P. Hanén, joka paremmin tunnetaan nimellä Pietari Hannikainen, Juteinin kirjallisen työn jatkaja. Vielä on mainittava kauppa-palvelusmies J. Pynninen, joka tunnetaan kansankirjastoatteen hellittämättömänä esitaistelijana.

Seuran säännöt lienevät Bergbomin muokkaamat. Seuran tarkoitus määritellään sääntöjen 1. pykälässä seuraavasti: ”Suomalaisen Kirjallisuuden Seura Viipurissa tarkoittaa, samoitte kuin yhdellä nimellä Helsingissä asetettu Seura, kotimaisen kirjallisuuden kartuttamista, Suomen kielen hoitoa ja yleisempää harjoittamista, sekä hyödyllisten suomenkielisten kirjain pranttäyttämistä ja suomalaisten eli Suomen maahan koskevien kirjain ja vanhanaikaisten kalujen kokoamista. Jäseneksi seuraan sopii jokainen kunniallinen ja asian hyötyä etsivä mies- eli naishenki, mitä säätyä tahansa —”. Tässä yhteydessä on syytä tähdentää, että tämän jälkeen kolme kertaa sääntöjä uusittaessa tarkoitus on pysynyt koko ajan samana, kieliasua vain on korjattu.

Kahdeksas pykälä määrää, että ”Wuosijuhla eli Wuosikokous pidetään Seuran jäseniltä joka vuosi 3 päivänä Helmikuuta —”. Seuran säilyneissä vähäisissä papereissa ei ole pienintäkään vihjettä siitä, miksi juuri tämä päivä oli valittu vuosipäiväksi.

Neljästoista pykälä sisältää ehdottoman määräyksen: ”Seuran protokollat kirjoitettakoot Suomeksi, jolla kielellä keskusteleminenkin tapahtukoon”. Vanhempi helsinkiläinenkin seura ei ollut uskaltanut ottamaan näin ratkaisevaa askelta. Ruotsinkieliset sihteeripoloiset ovat varmaan kokeneet työtä ja tuskaa suomenkielisiä pöytäkirjoja laatiessaan.

Kun keisari oli allekirjoituksellaan laillistanut Seuran toiminnan, päätettiin suorittaa ensimmäinen suuri jäsenten kutsunta. Kutsun sai 154 henkilöä, joista suurin osa säätyläisiä. Joukossa oli varsin arvovaltaisia ja myöhemmin suurta mainetta saavuttaneita henkilöitä, kuten Elias Lönnrot, J.W. Snellman, J.L. Runeberg, K.A. Gottlund, Uno Cygnaeus ja A.I. Arwidsson. Oli pa joukossa 13 naistakin. Kaikista kutsutuista ehkä runsaat puolet maksoi jäsenmaksunsa 1–4 hopearuplaa.

Toiminta

Näin oli seuran perustamisvaihe päättynyt ja se oli valmis työkykyisenä aloittamaan työnsä laajalla työkentällä. Olihan se vireitten toimenmiehien perustama. Mitkä sitten ovat sen aikaansaannokset? Seuran 120-vuotisen historiikin on kirjoittanut v. 1965 Kauko Kyyrö. Teoksen nimi on ”Tuulta ja tyyntä” ja se on ilmestynyt v. 1966 Tampereen yliopiston julkaisusarjassa

Acta Universitatis Tamperensis. Tähän teokseen olen perustanut tämänkin esitykseni.

Kauko Kyyrö kirjoittaa teoksensa esipuheessa: ”Jos ymmärrämme sankaritarinalla suuria tekoja ja mahtavia aikaansaannoksia, urotöitä ja voittoja, Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran historiikista ei tule sankaritarinaa, niin mielellään kuin viipurilainen kirjoittaja omasta seurastaan sellaisen kirjoittaisikin”. Hän toteaa kuitenkin, että Seuran historiikissa on paljon niitäkin aineksia, joista sankaritarinat ovat tehdyt. Luonnollisesti kirjoittamista on paljon haitannut aineiston suuren osan katoaminen Talvisodan aikana. Nyt on tiedot täytynyt kerätä muru murulta useinkin välikäsien kautta. Historiikki on kuitenkin sen verran laaja, että yhden esityksen puitteissa siitä voi ottaa vain palasia sieltä täältä. Kyyrö on jakanut historiikkinsa kooten eri jaksoon, joille kullekin hän on antanut aikajaksoa hyvin kuvaavan nimen.

Perustamisvaiheet ja ensimmäinen suuri nousukausi

Ensimmäisen jakson nimi on ”perustamisvaiheet ja ensimmäinen suuri nousukausi”. Tämä kesti vain 4 vuotta eli vuodet 1845–49. Aluksi tekee mieleni kertoa ”pitseerin” eli ”pitsierin” tarina. Nimitys tarkoittaa seuran sinettä, jollainen kuului ajan tavan mukaan jokaiselle arvostaan pitävälle seuralle ja yksityishenkilölle. Kirjallisuusseurakin hankki sellaisen ja sen kuva-aiheena on ”Wäinämöinen istuvana ja kanteletta vasempaa käsivartta vasten nojaten ja ojentaen oikiaa kättänsä yli Suomen niemen sitä ikäänkuin siunataksensa”. Talvisodan jälkeen sinetti oli pari vuosikymmentä kateissa ja luultiinkin, että se oli sodan melskeissä hukkunut. Näin ei kuitenkaan ollut tapahtunut, vaan Viipurin Maakunta-arkiston johtaja prof. Ragnar Rosén oli sen viime hetkessä maaliskuussa 1940 pistänyt taskuunsa. Asia oli sittemmin unohtunut, mutta v. 1961 se tuli jälleen päivänvaloon onnellisen sattuman kautta. Kyyrö jatkaa: ”Tällä hetkellä sinetti on Kirjallisuusseuran kallein aarre, ainoa esine, joka perustamisvaiheista saakka on säilynyt ja siirtynyt yli sadan vuoden ajan sihteeriltä toiselle”.

Jos tällä hetkellä asia todella olisi näin, kaikki olisi hyvin, mutta pitsieri on jälleen kadonnut. En ole sitä saanut edellisiltä sihteeireiltä ja nyt he ovat jo edesmenneitä. Vetoan nyt Teihin hyvät kuulijat. Jos jostain kohtalon oikusta sellainen tiellenne sattuu tai siitä jotain saatte kuulla, ilmoittakaa minulle tai jollekin Seuran hallituksen jäsenelle. Sinetin kuvan voitte nähdä Kirjallisuusseuran Toimitteiden päällyskannesta.

Muista tämän ajanjakson asioista mainittakoon luettelonomaisesti: Työnssä Seura aloitti julkaisemalla v. 1847 ’Uuden aapiskirjan’ eli ’Viipurin aapisen’, josta tuli viime vuosisadan ”bestseller”. Seuralta pyydettiin apua ilmai-

semaan käsitteitä, jotka vielä Suomen kielestä puuttuivat. Seuran ensimmäinen stipendi annettiin D.E.D. Europaeus'lle. Seura sai Adam Wilken kuoltua v. 1847 hoitoonsa hänen testamenttilahjoituksensa, minkä toteuttaminen on antanut Seuralle työtä jatkuvasti. Seura sai uuden esimiehen, Hovioikeuden Presidentti kreivi C.G. Mannerheimin, marsalkkamme isoisän. Ajanjakso päättyi pahamaineisen keisarillisen kieliasetuksen antamiseen 6.3.1850.

Ensimmäinen suuri lama

Seuraavan näin alkaneen jakson nimi on ensimmäinen suuri lama. Se kesti 6 vuotta 1850–56. Kieliasetuksen tarkoitus oli orastavan suomenkielisen kirjallisuuden tuhoaminen. Tämän jakson aikana käytiin itämainen sota. Esimies vaihtui ja virkaan astui hovioikeudenneuvos A.F. Munck. Talous tuntui olevan retuperällä, kirjat eivät menneet kaupaksi. Seuran monitoiminen ja innokas sihteeri K.H.J. Ignatius kuoli. Hänen tilalleen tuli tarmokas nuori mies Axel Gabriel Corander. Munckin jälkeen tuli esimieheksi vanha ja sairas ev.luutn. Rafael Tawast, joka vuoden kuluttua kuoli. Häntä seurasi esimiehenä nuori ja tarmokas fil.tri K.I. Quist.

Toinen suuri nousukausi

Laman jälkeen tuli, samoin kuusi vuotta kestänyt, toinen suuri nousukausi 1857–63. Olosuhteet muuttuivat vapaammiksi. Aleksanteri II nousi valtaistuimelle. Sihteeri Corander ryhtyi panemaan asioita kuntoon. Seura määräsi kolmihenkisen ”lokokunnan” valmistamaan säännöt Wilken koululle ja koulun menoarvion. Koulu pääsi alkamaan v. 1860. Muita suuria hankkeita olivat pitäjänkirjastojen levittäminen ja ”Otavan, Sanomia Viipurista” nimisen suomenkielisen sanomalehden perustaminen. Kirjastoja perustettiin n. 25 paikkaan, mutta Otava jouduttiin lopettamaan jo parin vuoden kuluttua. Kustannustoiminta jatkui ja kauppatoiminta laajeni. Mikael Agricolan muistopatsasrahasto pantiin alulle. Seura teki oman ehdotuksensa asetukseksi, jonka mukaan suomen kieli oli pääsevä vähitellen ruotsin kielen veroiseksi hallinnon ja tuomioistuinten kielenä. V. 1863 annettu keisarillinen ns. kielireskripti olikin useimmissa kohdin Seuran ehdotuksen mukainen. Sitten esimies tri Quist muutti Helsinkiin ja tilalle tuli hovioikeuden asessori M. Lavonius. Jäseniksi alkoi tulla jo entisten jäsenten poikia.

Vähittäisen taantumuksen kausi

Edellä kuvattua nousun kautta seurasi vähittäisen taantumuksen kausi, mikä kesti 29 vuotta eli vuodet 1864–93. Jakso alkoi suurilla nälkävuosilla,

joiden aiheuttama leivän kato kulki, kuten aina, käsi kädessä kulttuurin kadon kanssa. Kirjakauppoja meni konkurssiin, luottotappioita syntyi runsaasti ja Wilken koulu oli vaikeuksissa. Vaikka onkin todettava, että seura ei saanut erikoisemmin näkyvää aikaan, sen jäsenet muissa yhteyksissä saivat sitä enemmän aikaan. Tällaisia aikaansaannoksia oli esim. Viipurin Klassillisen lyseon perustaminen v. 1879, joka ratkaisevina synty- ja kehityskausiin sai Kirjallisuusseuralta huomattavaa tukea.

Tämän jakson alkupuolella tapahtui esimiesten lukuisia vaihtumisia. M. Lavoniuksen jälkeen toimivat esimiehinä lääninsihteeri Aleksander v. Weissenberg, varalääninsihteeri E. Olsoni, rovasti M. Forsten, tohtori Rietrikki Polén, pastori J. Vitikka, mutta sitten tuli 12:nneksi esimieheksi v. 1877 monitoiminen ja puuhakas, lahjakas lakimies, hovioik. notaari D. W. Åkerman. Hänestä seura sai esimiehen seuraavien 25 vuoden ajaksi. Sihteeriksi oli vuotta aikaisemmin tullut ruotsalaisen lyseon rehtori Adiel Bergroth, Kersti Bergrothin isä. Hän oli tarmokas mies suomenkielisen kulttuurin puolesta ja hoiti sihteerin tointa 29 vuotta. Rahainvartijan toimi uskottiin konttoristi Robert Malleniukselle, joka hoiti sitä 30 vuotta. Näin oli seuralla työtehoon vaikuttava pitkäaikainen johto. Myös Wilken koulu sai pätevän pitkäaikaisen johtajan runoilija J. H. Erkon v. 1893. Tällöin päätettiin ryhtyä rahaston pääomaa kartuttamaan, jotta voitaisiin perustaa kansanopisto.

Kustannustoimintaa jatkettiin. Tästä toiminnasta voidaan – ajankohtaisuutensa vuoksi – mainita, että A. E. Nordenskiöldin ollessa v. 1880 Viipurin Seurahuoneella viipurilaisten juhlinnan kohteena seura sai häneltä luvan teoksen ”Vegan matka Euroopan ja Aasian ympäri” suomentamisesta ja kustantamisesta. Insinööri F. G. Bergroth oli lupautunut suomentajaksi. Nordenskiöld oli itse arvellut ”ettei käännöksen kustantaminen tule olemaan seuralle mikään hyvä ahvääri”, johon Åkerman oli vastannut ”että seuralla oli paremmat ajatukset onnistumisestaan”. Valitettavasti Nordenskiöld oli oikeassa ja Åkerman väärässä, sillä teos kävi varsin hitaasti kaupaksi ja seura joutui sen johdosta suuriin ja pitkäaikaisiin velkoihin. Ehkäpä viimeiset velan rasitukset pyyhkiytyivät pois vasta Talvisodan melskeissä. Näiden seikkojen johdosta seuran monikymmenvuotinen kustannustoiminta, josta oli paljon toivottu ja odotettu, päättyi vähän nolosti seuraavan vuosisadan alussa.

Ajankohtainen oli myös Viipurin museohanke. J. H. Erko pani museon perustamisasian alulle v. 1887. Seura innostui asiaan ja keräsi huomattavasti museoaineistoa. V. 1892 Viipurin kaupunki päätti lopullisesti museon perustamisesta. Sen nimeksi tuli kielierimielisyyksien vuoksi latinaksi ”Museum Wiburgense”.

Prinsessa Ruususen unta

Seuraavalla ajanjaksolla vuosina 1893–1939 on kuvaava nimi ”Prinsessa Ruususen unta”. Suomen historiassa tämä aika oli suurten muutosten ja mullistusten aikaa. Kirjallisuusseuran miehet olivat monin tavoin mukana sortovuosien oikeustaistelussa, Suomen vapauttamisessa ja itsenäisyysvuosien kansallisessa rakennustyössä, mutta vain yksityishenkilöinä tai muiden yhdistysten jäseninä. Kirjallisuusseura haluttiin pitää pelkästään yhteisenä kulttuuriforumina, jota oli varjeltava repiviltä poliittisilta kiistoilta.

Åkerman nimitettiin senaattoriksi ja hänen jälkeensä heilutti esimiehen nuijaa pahimman sortokauden aikana kolme vuotta merikapteeni G.Z. Sandman. Japanin sodan alettua ja vapaampien tuulten puhaltaessa valittiin esimieheksi kansakoulujen tarkastaja Anton Rikström (myöh. Valtavuo). Samoihin aikoihin tuli sihteeriksi lehtori K.A. Petrelius (myöh. Pohjakallio) ja rahainvartijaksi kauppaneuvos Juho Lallukka.

Kansanopiston perustaminen tuli ajankohtaiseksi v. 1907. Monien vaiheitten jälkeen ostettiin n. 3 ha:n tila Lappeen pitäjän Vainikkalan kylästä, mutta kansanopistoa ei saatu perustetuksi ja Wilken koulurahasto jäi kasvaamaan korkoa korolle Kirjallisuusseuran valvonnassa.

Kustannustoiminnan päätyttyä oli edessä melkoisen kirjavaraston realisointi. Varasto oli Repolan kansakoulun ullakolla. Kauppa kävi vanhoista kirjoista huonosti ja arvattavasti myymättömistä kirjoista riitti vielä sätkäpaperia voittoisan Punaisen Armeijan sotilaille, kun he maaliskuussa 1940 tulivat Repolan kansakoulun ullakolle.

Pitkäveteinen ja monivaiheinen Agricolan patsasasia saatiin lopulta päätökseen v. 1908. Patsaan paljastus tapahtui Viipurissa vietettyjen valtakunnallisten laulu-, soitto- ja urheilujuhlien yhteydessä. Esimies Anton Valtavuo, joka oli syntyisin (Agricolan tavoin) Pernajan pitäjästä, piti paljastuspuheen. Ei ole tiedossa, onko patsas edelleen Tienhaaran hiekkakuoppaan kätkeytynä vai ovatko vieraat valloittajat valaneet sen uuteen hahmoon.

V. 1909 seura jakoi neljä stipendiä lahjoitusmaaoloja kuvaavien, kansanmuistitiedon varassa elävien tarinoiden muistiin merkitsemiseksi. Keräyksen tulokset ovat säilyneet ja niillä on jatkuva pysyvä arvo.

Ajanjakson loppupuolen toimihenkilöistä, jotka meistäkin osa on tuntenut, mainittakoon, että Valtavuon jälkeen tuli esimieheksi 30 vuodeksi fil.tri O.J. Brummer ja hänen jälkeensä kunnallisneuvos Kaapro Moilanen ja sitten kouluneuvos Arvo Inkilä vuoteen 1965. Sihteerinä ovat olleet Pohjakallion jälkeen Kaapro Moilanen, Arvo Inkilä, Julius Wennström ja Eino Parikka. Rahainvartijana Juho Lallukan jälkeen pormestari I. Alopaeus, lehtori J.P. Tirkkonen, rehtori F.P. Oinonen, tilientarkkaaja J. Wennström ja varatuomari Juho Kivi-Koskinen.

Kaukana kotoa

Kirjallisuusseuran painetun historiikin viimeisen luvun otsikkona on ”Kaukana kotoa”. Se käsittää ajanjakson Talvisodan alkamisesta vuoteen 1965. Talvisodan aiheuttamat muuttuneet olosuhteet näyttivät aluksi merkitsevän Viipurin Suomalaiselle Kirjallisuusseuralle kuoliniskua. Olihan se menettänyt kaupungin ja maakunnan, Vanhan Suomen, jonka hyväksi se oli syntynyt työtä tekemään ja johon se oli juurtunut. Jäsenistö oli hajautunut ympäri maata, omaisuutta koskevat paperit suureksi osaksi kateissa ja rahana olevaa omaisuutta nakersi kiivaasti laukkaava inflaatio. Vasta 1945 ryhdyttiin sijoittamaan varoja realiomaisuuteen eli teollisuusosakkeisiin ja tätä toimintaa on jatkettu säännöllisesti tähän päivään saakka. Vainikkalasta ostettu pieni palstatila jäi tosin uuden rajan länsipuolelle, mutta senkin maanlunastuslautakunta määräsi siirtoväen asutustarkoituksiin.

Kotipaikan Viipurin menetyksen jälkeen oli sääntöihin merkittävä uusi koptipaikka. Sääntöjä ei löytynyt mistään, kunnes helsinkiläinen äitiseura Suomalaisen Kirjallisuuden Seura antoi tyttärellensä lahjaksi tämän säännöt. Nyt tuli esille nimenmuutos, jota rekisteriviranomaiset ehdottivat – käytännössä vaativat – rauhansopimukseen vedoten. Niin seura jatkoi evakkotietään nimellä Viipurilaisten Suomalainen Kirjallisuusseura. Viranomaisten – käytännössä Paasikiven – varovaisuus asiassa oli ollut turhaa, sillä v. 1956 seura saattoi jälleen muuttaa nimensä Viipurin Suomalaiseksi Kirjallisuusseuraksi.

Huolimatta ankeasta sodanjälkeisestä ajasta seura järjesti Helsingin Yliopiston juhlasalissa 100-vuotisjuhlan v. 1945. Merkittävää huomiota seura sai osakseen myös niissä kansankirjastotoiminnan 100-vuotisjuhlissa, joita sodan jälkeen vietettiin. Muusta toiminnasta voidaan lyhyesti mainita seuraavaa: kilpailun järjestäminen viipurilaisten henkilö- ja kulttuurimuistojen pelastamiseksi unohduksiin vaipumasta; Lappeen Maamieskoulun ja Viipurilaisen Osakunnan sekä Karjalan Yhteiskoulun avustaminen; paikannimien keräystyön auttaminen; Itä-Suomen Yliopistoseuran ja ennen kaikkea Kanneljärven Kansanopiston avustaminen ja Lauri Simonsuuren (Laiho) ehdotuksesta Adam Wilken muistomitalin lyöttäminen.

Näihin toteamuksiin päättyy Kauko Kyyrön vauhdikkaasti ja mielenkiintoisesti kirjoittama historiikki, mikä ilmestyi painosta v. 1966.

Arvoisat lukijat, te varmaan kysytte, mitä seuran toiminnassa on tapahtunut tämän jälkeisenä 15 vuoden aikana.

On todettava, että seura nukahti jälleen Ruususen uneen kuudeksi vuodeksi. Vuosikertomukset toteavat, että ”oli hiljaiseloa”, ”ei toimintaa”. Kuitenkin toimintaa oli pinnan alla ja työtä tekivät rahainvartijat Juho Kivi-Koskinen ja erityisesti Mikko Pulkkinen kartuttaessaan seuran omaisuutta

pörssiosakkeita hankkimalla. Näin seuralla oli käytettävissään rahaa sen toiminnan alkaessa jälleen elpyä vuosina 1973 ja 1974. Kanneljärven Kansanopiston tukemista jatkettiin, lahjoituksia annettiin Etelä-Karjalan Nuorisoseurojen Liitolle, Näkövammaisten opiskelijayhdistykselle. Torkkelin Kiltaa ja sen museokerhoa avustettiin. V. 1971 saatiin vihdoinkin päätökseen omaisuuden jako seuran ja Wilken rahaston kesken, jonka mukaan yhteisestä omaisuudesta katsottiin kuuluvan seuralle 22 % ja Wilken rahastolle 78 %. V. 1974 pidetyssä seuran ylimääräisessä kokouksessa voitiin päättää oikeusneuvos Uno Halttusen ja hovioikeudenneuvos Erkki Hämäläisen tekemän selvityksen perusteella, että Wilken rahaston varoja voidaan käyttää vapaasti seuran sääntöjen hengessä, koska säännöt ovat myös Wilken testamentin hengen mukaisia.

Samana vuonna 1974 laadittiin pitkän tähtäyksen ohjelma, jonka mukaan toiminnan ja rahoituksen pääkohteiksi tulevat Viipurin kaupungin historian kirjoitus, Seuran omien teosten julkaisu, Viipurin Museosäätiö ja Torkkelin Killan museokerho. Seuraavana vuonna seura asetti prof. Viljo Nissilän ehdotuksesta valmisteluvaliokunnan suunnittelemaan vuosikirjan aikaansaamista. Tällaista sarjateosta päätettiin ryhtyä julkaisemaan ja se sai nimekseen ”Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran toimitteita”. Viipurin historia ja Toimitteet ovatkin nielleet pääosan Seuran vuosittain käytettävissä olevista varoista, joten muihin kohteisiin rahaa on riittänyt niukanpuoleisesti. Pääomaakin on jouduttu käyttämään.

Seuran vanha arkistomateriaali on siirretty Mikkelin Maakunta-arkistosta Valtionarkistoon ja sinne on luovutettu myös seuran hallussa ollut vuotta 1960 vanhempi arkisto.

Viimeksi kuluneiden viiden vuoden aikana Seuran toiminnan pääpaino on Viipurin historian ohella kohdistunut Toimitteiden aikaansaamiseen. Julkaisutoimikunnan puheenjohtajana ja teosten toimittajana on ollut Viljo Nissilä. Toimitteiden 1. osa ilmestyi v. 1976, 2. osa 1977, 3. osa 1978 ja viimeinen eli 4. osa 1980. Aineisto 5. osaankin on jo koottuna. Kun olen saanut tämän puheenvuoron, en malta olla käyttämättä vielä hetkeä Teidän aikaanne selostamalla ilmestyneiden Toimitteiden sisältöä.

1. osa sisältää Sven Hirnin kirjoituksen ”Vihantaa Viipuria”, missä selostetaan Viipurin puistoja. Kirjan pääosan muodostaa Viljo Nissilän kirjoitus ”Suomen Karjalan ortodoksinen nimistö”.

2. osa on kokonaisuudessaan Otto-I. Meurmannin kirjoittama ja teoksen nimi on Viipurin arkkitehdit. Teos on runsaasti kuvitettu ja sisältää arkkitehtien kuvien lisäksi suuren joukon heidän piirtämiensä talojen kuvia.

3. osa sisältää useiden kirjoittajien kirjoituksia eri aloilta. Aarni Erä-Esko kirjoittaa 9–13 vuosisadan slaavilaiskarjalalaisista kulttuurisuhteista, Sulo Haltsonen erään inkeriläisen alkeiskoulun vaiheista, Aarne Huuskonen ru-

noilija Aleksanteri Rahkosesta, D. Kaijanen Viipurin linnoitustöistä, Viljo Nissilä sunnuntaikouluista ammattikouluihin ja lisäksi Viipurin nimistöä, Alpo Salmela asumalähiö Loikkasesta, Reino Vornanen Viipurin kunnallistekniikasta, Mauno Aalto Viipurin Taiteilijaseurasta, Erik Elfström Elfströmien kelloseppäsuvusta ja Taavetti Häyrinen Viipurin Taideteollisuusyhdistyksestä.

4. osa sisältää seuraavat kirjoitukset: Liisa Laine ”Adam Wilken koulu Viipurissa”, Aimo Halila ”Viipurin puolustajat v. 1710” ja ”Kauppiaan koulutusta vanhassa Viipurissa”, Timo Kivi-Koskinen ”Viipurin Kauppakamarin vaiheista”, Uno Ullberg ”Viipurin Pyöreä Torni” ja Viljo Nissilä ”Germaanisen nimiaineiston etymologista ryhmittelyä Suomen nimistöissä”. Kustakin osasta on otettu vain 1000 kpl:een painos. Kunkin osan hinta yksin kappalein ostettuna on 50 mk. Ostettaessa vähintään 3 kpl – esim. jos omistaa jo yhden osan ja haluaa täyden neljän kpl:een sarjan – hinta on vain 35 mk/kpl. Ostettaessa vähintään 6 kpl yhdellä kertaa – esim. usean henkilön muodostama ryhmä – hinta on 25 mk/kpl. Toimitteiden eri osien tilauksia voi tehdä Kirjallisuusseuran sihteeriltä tai ”rahainvartijaltamme”. Syytä on vielä mainita, että painosmäärien ollessa verraten pieniä, teoksista muodostuu ennen pitkää arvokkaita bibliofiilisiä harvinaisuuksia, sillä tuskinpa meidän sukupolvemme jälkeen luovutetulta alueelta paljoakaan enää kirjoitetaan.

Lopuksi voimmekin todeta, että tämän vanhan ja kunnia-arvoisan Viipurin Suomalaisen Kirjallisuusseuran vaiheilla on todella ollut ”tuulta ja työntä”, myötätuulta ja vastatuulta. Tulevaisuus näyttää, minkälainen sen toiminta tulee olemaan vastaisuudessa. Saatamme vain todeta Adam Wilken sanoin ”kukin aika keinon keksittää”.